

Војин Калинић

докторанд

Значај за православље и народно буђење у Далмацији мушке закладне школе Јована Бована (1807–1918)

Сажетак: Задужбинарством знаменитог српског трговца Јована Бована (1736–1806), основана је 1807. год. прва школа на српском језику у Шибенику. Као таква, била је прва чисто словенска установа у целој Далмацији.

Отворена као професионална, Бованова школа је у исто време била и народна српска школа јер се родила из двојаког разлога, то јест очувања народности и очувања вере код Срба у Северној Далмацији.

Са радом је почела за време француске управе над Далмацијом (1805–1814), те након пропасти Наполеона биће обновљена тек 1858. год.

Бованова школа била је дуго времена један од најзначајнијих светионика православног и народног духа у тада културно романизованој Далмацији којом је владао Беч.

Школу су похађали и многи знаменити далматински Срби попут еп. Никодима Милаша, Симе Матавуља и др., који ће касније постати знаменити културни и национални радници свог доба.

Бованова школа радиће све до Првог светског рата, када ће ратна збивања и послератне претумбације окончати њен часни рад.

Кључне речи: Далмација — Јован Бован — школство — језик — православље.

У историји далматинског школства једно од најзначајнијих места заузима мушка закладна професионална школа Јована Бована (1738–1806) у Шибенику.¹

И поред тога што није био високо образован, за Бована можемо рећи, и то без икаквог преувеличавања, да је био један просвећени трговац. Ту своју просвећеност свакако дугује дружењима и сусретима са образованим и уваженим људима свога доба у Далмацији.

Свакако да је најзначајнији Бованов сусрет био са српским просветитељем Доситејем Обрадовићем, који се десио у Скрадину, а по свој прилици још једном у Млечима.² Тако је просвећени Бован добро разумео проблематику свог народа и далматинског друштва у којем влада романска културна доминација. Такође, у блиској Бовановој прошлости, Срби су узалудно покушавали да за време млетачке управе оснују барем једну своју школу. Једини извори народне просвете били су далматински манастири и по који српски учитељ попут Доситеја, којег би далматински

¹ Бовани су родом из Љубиња у Херцеговини. Михајло Бован преселио се у Мостар ради бављења трговином, где му се родио син Јован. У манастиру Житомислићу научио је читати и писати, те се враћа у Мостар, где помаже оцу око трговине. По очевој смрти са братом Марком сели се у Скрадин, где се жени Аном Љубидрагић. Петрановић пише да Бованов успех у трговини „побуди код многих скрадинских трговаца завист против њега“, а да би избегао сукобе 1798. год. пресели се у Шибеник, док у Скрадину „преда трговину за вавјек у ортаклук своје вредноме најстаријем момку Ђури Синобаду“. (Školški Vjesnik, list prosvjetnih i naučnih radnika Dalmacije, „Iz prošlosti muške zakladne škole Bovanove“, 1960, br. 5, str. 9).

² Данило Петрановић, „Доситеј Обрадовић. Споменница о посмртној му стогодишњици“, 1811–1911, Мала библиотека Матице српске у Дубровнику, књига 1, 1911. год., стр. 46.

Срби унајмљивали да им поучава децу. Из овакве тешке ситуације происходило је да Срби као заједница нису могли значајније напредовати на културном плану.

За Бовановог времена у Шибенику је било доста неправде према православном становништву словенског порекла. „Српско и славенско слово није се онда скоро ни чуло.“³ Не само што је владало латинство и романство, него је и у самој православној цркви у Шибенику била служена литургија на грчком језику.

Увиђајући овако тешку ситуацију, одлучни Бован, ризикујући своју трговачку егзистенцију, дао је највећи допринос да у граду Шибенику заживи литургија на народном језику.⁴ „А у њравославном српском ошечестиву заслужио је као Србин и Славен, шио је грчку литургију замијенио са славенском. Збој овој издржао је са грчким доселеницима, који су били моћни и видни жестиоку борбу. На крају победила је одлучност и њосијаност Бованова.“⁵

Бован је још за живота стекао име народног добротвора и родољуба у Далмацији. „Дијелио је милосијиње, њоклањао обилаије дарове црквама и манастирима српским.“⁶

Своју најсветлију намеру Бован је обелоданио пред сведоцима 2. децембра 1801. год. тестаментом, који је отворен сутрадан по његовој смрти у Скрадину 21. марта 1806. год. Тим тестаментом Бован је одредио да се одмах по његовој смрти доведе учитељ, који ће бити плаћен из овставштине његова легата годишње, уз обавезу да бесплатно поучава омладину у књизи грчко-руско-илирској (*ad esso maestro di esercitare gratis tutta la gioventu con li libri greci moscoviti illirici*) и да се не дозволи да ова школа буде ни за неколико дана без учитеља (*essa scuola nemmeno per pochi giorni senza il maestro*).⁷

Истим путем након Бованове смрти кренула је његова супруга Ана рођена Љубибратић, која је умрла 16. августа 1807. год. у Шибенику и покопана на гробљу крај православне цркве. Оставила је један легат за помагање основне школе за Србе, па је о томе „Кралски Далматин“ донео посебну вест. „*Općeni nauk prijaо je nike pomoći za kojegod svoje Zastavljenje. Udovica Bovan iz Šibenika po smarti ostavila jest Općer-ni nauki okolo četiri iljade libara imanja, brez ikakove dužnosti već samo da bude podata jedna pička Učionica za dječicu garšku.*“⁸

Пример Јована Бована дао је подстицај и другим далматинским Србима, тако да Герасим Зелић оснива задужбину за отварање српских основних школа, Бошковић — Ђуровић — Лакетић — задужбину за Српску поморску школу у Херцег-Новом, Силвестар Вучковић — задужбину за православну богословију у Далмацији, Српска православна црквена општина у Котору — задужбину за издржавање Српске основне школе у Котору, Српска православна црквена општина у Задру — задужбину за издржавање Српске девојачке школе у Задру, итд.⁹

Далмација је након мира у Пожуну 1805. год. припала Француској, тако да се захваљујући новој културној и просветној клими стекли услови да заживи Бованов тестамент. Наиме, француска владавина од 1805. до 1814. год. остала је у лепом

³ Дубровник, „Спогодинаница српској добротвора Јована Бована“, 1906. год., бр. 10.

⁴ Под народним језиком на овом месту се подразумева црквенословенски језик који је био у употреби међу Србима у Хабсбуршкој Монархији.

⁵ Дубровник, „Спогодинаница српској добротвора Јована Бована“, 1906. год., бр. 10.

⁶ Дубровник, „Спогодинаница српској добротвора Јована Бована“, 1906. год., бр. 10.

⁷ Školski Vjesnik, list prosvjetnih i naučnih radnika Dalmacije, „*Iz prošlosti muške zakladne škole Bovanove*“, 1960, br. 5, str. 9.

⁸ Dušan Berić, Školstvo Šibenika i njegove okolice u prošlosti, Split, 1964. god., str. 17.

⁹ Коста Милутиновић, Војводина и Далмација 1760–1914, Нови Сад, 1973, стр. 16.

сећању, јер је у том кратком периоду Далмација напредовала на сваком плану, а нарочито на културном и просветном.

О намери отварања школе у Шибенику јавиле су ондашње новине „Кралски Далматин“ у бр. 21 од 29. новембра 1806. год., наглашавајући да „*rečeni arkaći u nijednom mistu od daržave nisi nigda imali jednu učionicu ručku u kojoj služeći se od njihovog jezika i ne mišajući se sa Latinima koji ih nadhode u gospodstvu, i mnoštvi, mogahu tiho i brez smutiti mir družbeni odgajati mladost garšku kako i Latini*“.¹⁰

До отварања школе дошло је тек следеће, 1807. године. Лист Кралски Далматин у бр. 39 од 25. септембра објављује: „*Otvorena Kraljevska Učionica, Slovinska Garška*“, а као први учитељ спомиње се дон Мате Вежа.¹¹

У целој Далмацији за време француске управе учило се на италијанском језику и из италијанских уџбеника. Једини изузетак је била српска вероисповедна школа у Шибенику, где се поучавало на „илирском језику“, и то се ваљда учио црквенословенски језик из часословца и псалтира, као и по другим тадашњим српско-православним школама, уз нешто мало елементарне аритметике.¹² Једино су још донекле фрањевци поучавали на народном језику, и то на босанској ћирилици у својим манастирима по Далмацији.

Пошто су за Француску ускоро уследиле тешке ратне године, Бованова школа је морала обуставити свој рад, јер су власти конфисковале сав новац. Године 1814. на власт у Далмацију долази Хабсбуршка Монархија. У новој културно-политичкој клими, која баш није била наклоњена далматинским Србима, проћи ће још неколико деценија пре него што школа обнови свој рад.

Како је време пролазило, Срби су скоро заборавили на Бованову школу. Тек залагањем епископа Јосифа Рајачића, Божидача Петрановића, али нарочито угледног шибенског трговца Спира Поповића кренуло се у тешку и мукотрпну акцију поновног отварања Бованове школе. На Рајачићеву молбу цар је 1831. год. наредио Ликвидационој комисији у Милану да се ствар изглади.¹³

У Милану је тзв. „ликвидирајућа комисија“, која је радила на сређивању обавеза наслеђених од Француза, добила наредбу да „предмет овај развиди, и да се главноци с припадајућим добитком исплати“. Али, када је ово питање било уређено, јавили су се неки Бованови рођаци, који су за себе тражили право наследства на имање. Ради тога се повела дуга парница пред судом, која је окончана тек 1854. год.¹⁴

Тако Спиро Поповић моли за помоћ Ђорђа Стратимировића, да поради код самог цара и аустријских власти како би се Бованова школа у Шибенику што пре отворила. „...*Друи е љредмеј не мање важности Бованова школа коју сам и усмено Високоблајородију Вашем љрејоручио. После Вашеј огласка дио сам ње ради у Загдру и не мојући се са Мамулом о овом љовориши, ер се он љиада за Беч сљремао, љоворио сам и молио Ј. Рознера дворској савешника. Исљина да сам од њеја љошљуно обнадежбен, али у... нишља још нема. И дудући да је још 52 љодина љрошљекла, од кад е ова школа зављешљана, а ниља у исљуњењу љриведана, заљи се боим да и насљуљајућа љодина исље сређе за нас не буде. Главна е љарница сасвим довршена, овие мале осљале љо обећању Ј. Познера љо ком сврљиши се морају, новац узалуд лежи, све е друио сљра-*

¹⁰ Školski Vjesnik, list prosvjetnih i naučnih radnika Dalmacije, „*Iz prošlosti muške zakladne škole Bovanove*“, 1960, br. 5, str. 10.

¹¹ Исто.

¹² Mirko Ležaić, *Prošlost i sadašnjost osnovne škole u Dalmaciji*, Split, 1922. god., str. 32.

¹³ Душан Кашић, *Светли гробови православних Шибенчана, Шибеник*, 1975. год., стр. 47.

¹⁴ Školski Vjesnik, list prosvjetnih i naučnih radnika Dalmacije, „*Iz prošlosti muške zakladne škole Bovanove*“, 1960, br. 5, str. 10.

вљено — само без вољеној дозвољена блаженој дозвољена нијда нема. За ово се на Вас обраћам и љрејкорно молим да нам за шїио љре извесївовайше милосїи узимайше.“¹⁵

После дуге парнице која је трајала све до 1854. год. суд је одбио потраживања Бованових сродника и „сходно благај и светој вољи тестатора“, вели Петрановић, досудио цео капитал у корист Бованове закладе. Како за издржавање школе са једним учитељем није био потребан сав тај новац од камате, одлучио је школски одбор, а ц. к. Намесништво и Епархија потврдили, да се најпре осигура простор за школу и учитеља у бившој епископској резиденцији:

Два учийшеља са двије класе, у којима ће се дијеца учийи науку хрїсїијанској, језицима: срїском, италијанском и њемачком, с јодишњом илаїиом, љоред бесїлаїиної сїана, сваком учийшељу ф. 420 а. в.

Мјесном љароху као уїравийшељу наїраде на јодину б3 ф.

За надављање школски књиїа сиромашним ученицима ф. 42.

Послужийшељу школском ф. 63.

За љравославну сиройињу у Шибенику за сїанишиїе ф. 105.

Два до љри сїийендијума за ученике Србље, који би веће науке хїїјели.¹⁶

После дуге борбе и захтевања тек 1858. год. далматинско Намесништво је одобрило отварање Бованове школе. „Преузвишено љравийшељсїтво далматинско изволило е рјешийи у љолсу Бованове фондације, да се у Шибенику школа с љочейком нове школске јодине оївори. Она ће се саяїојати из двије класе, са два учийшеља, којима је одређена илаїиа од 400ф сваком...“ Такође, Намесништво је наредило „да се њемачки језик учийи мора“.¹⁷ На место сиротињског дома одлучено је да се даје 100 форинти годишње, остали приход од фондације да се даје на две до три стипендије годишње од по 200 форинти, а остали приход на кирију школског здања. Намеснички школски комисари су одмах по одлуци Намесништва почели да поправљају црквени дом где ће бити школа и потрошили 2000 форинти које су добили од управитељства фондације.¹⁸

При оснивању основних школа у Далмацији свуда се наилазило на силне потешкоће. Није било згодних учioniца за наставу јер је многе зграде била заузела војска. Након свега, Бованова школа отпочела је свој рад у згради бившег самостана Св. Спаса (женски манастир) уз данашњу православну цркву, коју је добила још од француских власти.

На свечаности при отварању Бованове школе у Шибенику десио се и мањи језички изгред. Наиме, тадашњи архимандрит Герасим Петрановић (потоњи епископ бококоторски) написао је пригодну беседу и том приликом изабрао младог, али већ познатог као надареног ученика Николу Милаша, који у то време није баш течно говорио српски језик, да изговори беседу. Сам Милаш каже: „Тачно сам изїоворио љу десједу, али са иїиалијанским наїласком, јер нијесам знао добро срїски.“¹⁹ Ово су опазили поменути Петрановић и први управник школе шибенски парох Јован Шушић, који су га оштро опоменули због акцента.²⁰ Сам овај догађај из Милашевих школских дана не можемо гледати изоловано у Шибенику, па и у целој Далмацији. Слич-

¹⁵ РОМС, 53691, писмо Спире Поповића Ђорђу Стратимировићу, у Шибенику 9. маја 1853.

¹⁶ Душан Кашић, Светли гробови православних Шибенчана, Шибеник, 1975. год., стр. 48.

¹⁷ Србски Дневник, „Из Далмације“, 1858. год., бр. 64.

¹⁸ Србски Дневник, „Из Далмације“, 1858. год., бр. 64.

¹⁹ Аутобиографија, студије и чланци, Аутобиографија Никодима Милаша, Београд — Шибеник, 2005, стр. 17.

²⁰ Окружни шибенски протопрезвитер Јован Шушић (1822–1895). Био је дуги низ година члан котарског школског већа у Шибенику. (Гласник православне далматинске епархије, 1895. год., бр. 3, стр. 56).

на ситуација владала је и код остале српске деце која су кроз образовање примала романску културу. Такође, поменути догађај нам говори колико је била неопходна народна школа, која ће васпитавати децу у народном и православном духу. Значај Бованове школе је утолико већи што је нису похађала само српска деца из Шибеника, него и из целе северне Далмације.

Милаш се даље присећа у својој Аутобиографији да слушање „науке вјере“ у Бовановој школи није било на жељеном нивоу, будући да је за Шушића то био „*gocadan йосао*“, који није радио са задовољством.²¹

Од самог отварања школе јавио се један озбиљан проблем самог образовања. Наиме, поред Бованове четворогодишње школе којој није било признато право јавности, ученици су морали похађати и комуналну италијанску основну школу у Шибенику. О томе сведочи и један од најпознатијих потоњих ученика Бованове школе, писац Симо Матавуљ. „*Тако је трајало четири йуне йодине. Ми смо дуילו учили. Лајини дневно четири часа, а ми Срби осам на дан. Лајини италијански, а ми йо и срјски. А још уз йо наше мило црквено йјеније, наше дневне народне йесме. И увек, сусјали, йојружени, улажасмо ка Бовану, йа се йод њејовим блајим йојледом смесја разведри и осоколи.*“²²

О похађању и успеху ученика који су у исто време ишли у две школе, то јест поред Бованове и у елементарну школу у Шибенику, редовно је била обавештавана задарска конзисторија. Тако управник Бованове школе протопрезвитер Јован Шушић 12. априла 1866. год. шаље извештај поменутом телу да су у школској 1865/66. год. „*ученици на јавном исјийиу државноме дана 3. айрила о. і. добрим одјоворима йојйуно освједочили и сходно назначеним квалификацијама у йрејодаваним им наукама добар усјјех учинили... Сви ученици школе Бованове йосијетавали су у исјо доба школске йодине и ц. к. италијанску елементарну школу.*“²³

Према „*фундационалном статуту*“, састављеном у уреду претуре у Шибенику 16. марта 1868. год., а потврђеном од Православне епархијске конзисторије далматинске у Задру 22. јуна исте године, др. 1213/302, било је чланом првим Бовановој школи признато право јавности. Овај члан у преводу са италијанског гласи: „*Бит ће основана у Шибенику једна главна основна редовна школа за припаднике грко источног-обрета која ће бити призната као јавна основна школа овлаштена као таква да издаје правоваљане школске сведоџбе*“. Касније је 1909. год. дошло до извесних измена у „*фундационалном статуту*“ или, како је тада назван, „*Основном писму закладне Бованове мушке школе*“. То ново „*основно писмо*“ саставио је 17. јуна 1909. год. Дамјан Скочић, а потписали су га још Ђуро Матавуљ и Ђуро и Никола Јовић, такође чланови управног одбора „*Закладе Јована Бована*“. У члану 8. између осталог стоји: „*Закладни одбор стараће се да се у школи држе предавања по одређеном науковном плану, одобреном од надлежне школске власти, да су ученици снадбевени с књигама и осталим науковним средствима, да наставници редовно примају своју плату. Да је школа редовно снадбевена прикладним покућством и потребним наставним средствима.*“²⁴

Иако приватног и конфесионално-православног карактера Бованова четвороразредна школа радила је по програму основних школа у Далмацији.

²¹ Исто, стр. 18.

²² Симо Матавуљ, Разни списи, 7. Некролози, Јован Бован, Београд, 2008, стр. 289.

²³ HR — DAZd — 341 — Spisi pravoslavne eparhije, Zadar, Svežanj 92 (964/164, 1866. год.).

²⁴ Školski Vjesnik, list prosvjetnih i naučnih radnika Dalmacije, „*Iz prošlosti muške zakladne škole Bovanova*“, 1960, br. 5, str. 10.

У прегледу Српско-далматинског магазина под поглављем „Фундације за српско-народну просвјету у њрав. Епархији далматинској и њихово сѣање...“ Бованова школа би увек заузимала прво место као прва заклада „намјењена за издржавање србске школе у Шибенику; на васишћаване младића за више науке и на њравославне сиромаше шибеничке“.²⁵

У првој школској 1858. год. Бованову школу похађало је 15 ученика. У наредним школским годинама број ученика био је следећи:

- 1868/69. — 20 ученика;
- 1878/79. — 17 ученика;
- 1888/89. — 24 ученика;
- 1898/99. — 33 ученика;
- 1908/09. — 29 ученика.²⁶

У времену од 1858. год. до Првог светског рата у школи су радили следећи учитељи: Григориј Радуловић (1858–1861), Стефан Радослав (1859–1866), Севастијан Лукачевић (1862–1864), Теофан Поповић (1863–1870), Спиридон Богдановић (1867–1870), Виктор Субота (1872–1880), Теодор Паклар (1871–1887), Стеван Јавор (1888–1890), Душан Николић (1891), Данило Петрановић (1892–1895), Станко Маргетић (1896–1905), Јован Матијашевић (1904–1907), Венедикт Кукољ (1908–1912) и Ђорђе Пурић (1908–1912).²⁷

Када би место учитеља било упражњено, тада би управа Бованове школе тражила од епископске конзисторије у Задру да се постави нови учитељ. Некад би конзисторија слала учитеља, али би у сагласности са том вишом црквеном влашћу и одбор Бованове закладе давао јавни конкурс за место учитеља. Обично би конкурс био оглашаван преко Српског листа у периоду када је овај лист излазио (1880–1904) и др.²⁸

Понекад би се на конкурс за упражњено место учитеља јављало више кандидата. Такав случај је био након смрти учитеља 1. и 2. разреда Стефана Радослава 1866. год. Из писма које је упутило школско управитељство школе конзисторији у Задру видимо да је за привременог учитеља од стране школске управе на челу са Јованом Шушићем одређен Спиридон Богдановић: „...*да сѣанујући овдје клирик Сѣиридон Бојдановић ѡривремено као суѣленић ѡрими се настѣављенија 1. и 2. класе...*“²⁹

На тај конкурс пријавили су се следећи кандидати: Спиридон Ковачевић — рисански учитељ, ђакон Илија Росић, конзисторијски писар, Никола Милаш, свршени клирик (потоњи далматински епископ) и Симеон Добријевић — парох отонски.

Одбор Бованове школске фондације изабрао је на заседању 31. јула 1866. год. за учитеља Спиридона Ковачевића. Ту одлуку у писаном ивештају 4. августа прослеђује конзисторији са образложењима молећи исту да поменутог потврди за учитеља.

²⁵ Српско-далматински магазин, 1860–1869. год.

²⁶ Dušan Berić, Školstvo Šibenika i njegove okolice u prošlosti, Split, 1964. год., стр. 37.

²⁷ Školski Vjesnik, list prosvjetnih i naučnih radnika Dalmacije, „Iz prošlosti muške zakladne škole Bovanova“, 1960, br. 5, стр. 10.

²⁸ „Ошвар се најѣчај на уѣражњено мјестѡ Каѣихеѣе-Учиѣеља ѡри овдашњѡј Срѣској-Православној школи Бовановѡј у Шибенику. Са истѣим мјестѡм скоѣчана је ѣлаѣа од фор. 700 раздјељена у мјесечне одроке, и ѡрима се с концем свакој мјесеца од Порезној Уреда уз доѣичну ѡризницицу диљеѡвану. Сувише има сѣан у нарави, као и друѡѡ изванредној ѡрхода ѡдишњеѡ до фор. 100. Наѣѣчаѣељи морайће овом Одбору ѡдгниѣеѣи ѡихове молденице до 15 Сѣѣтемдра ове ѡдине, ѡо новом календару, доказујуће да су вјешѣи ѣалијанском језику, као и ѣјенију црквеном и осѣалѣм ѡравилима. У Шибенику, 1/13 јулија 1885.“ *Одбор Бованове Закладе* (Српски лист, 1885. год., бр. 26).

²⁹ HR — DAZd — 341 — Spisi pravoslavne eparhije, Zadar, Svežanj 92, br. 30 (1866. год.).

Од учитеља који су се посебно залагали и допринели својим трудом да ученици што боље напредују у Бовановој школи био је Данило Петрановић (1892–1895). Радећи у Бовановој школи, показао се као добар учитељ којег чега лепа каријера.⁴¹ Квалитетно је преносио знање на ученике: „...исийији су исйали на йоййуно задовољство свију йрисуйнијех, а на дику вриједној учийиелџа і. Дане Петйрановића, који је и овом йриликом йоказао колико му на срцу лежи найредак наше узданице младежи“. Испити су завршени певањем српских песама, а књиге је ученицима на поклон даривао угледни трговац и председник православног црквеног турског у Шибенику Ђуро Обрадовић.⁴²

Такође, Петрановић је улагао посебне напоре да и светосавска прослава у Бовановој школи што боље испадне. „По служби у цркви била је лијепа забава у српској школи, с йјевањем и декламацијама. За то има заслују наш вриједни млади учийиелџ Петйрановић. Ми смо с њим баш задовољни, тје му изражавамо нашу хвалу и йризнање.“⁴³

У жељи за што већим личним усавршавањем, Петрановић 1894. год. полаже испит учитељског успособљења.⁴⁴ Следеће 1895. год. одлази у Задар да слуша једногодишња предавања „у ново усйројеном курсу за йраћанске учийиелџе“.⁴⁵ Након завршеног курса Петрановић се више неће враћати у Бованову школу, већ ће своје учитељство наставити у шибенској и дубровачкој гимназији.

Бованова школа је 1906. год. свечано прославила стогодишњицу оснивања са посебним нагласком да је била прва школа у Далмацији на народном језику.⁴⁶ Већ тада се почело озбиљно размишљати како да се Шибенчани одуже свом добротвору Бовану. Одлучено је да се Бованове мошти пренесу из Скрадина у Шибеник и да се подигне достојан споменик на гробљу у Шибенику.

У акцију се активно укључила и сама конзисторија далматинске епархије на челу са еп. Милашем. У молби од 10. октобра 1908. год. конзисторија моли Намешништво да одобри трошкове око подизања споменика.

Br. 1950/I

U Zadru 7. Oktobra 1908.

Visokom c. k. Namjesništvu u Zadru

Stotinu godina navršilo se, da je narodni dobrotvor Jovan Bovan umro, a iz zaklade, koju je osnovao izdržava se već više decenija muška vjeroispovjedna Bovanova škola.

Odbor Bovanove zaklade u Šibeniku, da se u ime blagodarnih opštinarina šibeničkih oduži sjeni pokojnog dobrotvora i ujedno da obesmrta u potomstvu i vidljivim znakom spomen njegov, odlučio je, da se iz zakladnih sredstava nad smrtnim ostacima Bovana Jovana podigne u šibeničkom opštinskom groblju jedan mramorni spomenik. Ova odluka naišla je na opće odobrenje, pa i Konzistorija na to rado pristaje.

Čast je stoga učtivo u prilogu visokom c. k. Namjesništvu provesti nacrt spomenika sa odnosnim trebovnikom na razgvijenje molbom, da izvoli po razgvijenju odobriti odnosni nacrt i trebovnik te oraspoložiti, da se iz sredstava zaklade Jovana Bovana podmire odnosni potrošci u iznosu od 1600 kruna, kad spomenik bude izragjen, stavljen na svoje mjesto i od jednog c. k. mjernika radnja spomenika bude kolandirana.

Iz konzistorijske sjednice

Ep. Milaš⁴⁷

⁴¹ После Бованове школе предаваће у шибенској и дубровачкој гимназији итд.

⁴² Српски глас, „Пишу нам из Шибеника“, 1895. год., бр. 28.

⁴³ Српски глас, ДОМАЋЕ, 1894. год., бр. 3.

⁴⁴ Српски глас, ДОМАЋЕ, 1894. год., бр. 46.

⁴⁵ Српски глас, ДОМАЋЕ, 1895. год., бр. 42.

⁴⁶ Застава, „Српска школа у Шибенику“, 1908. год., бр. 108.

⁴⁷ HR-DAZd 90, Vlada/Namjesništvo za Dalmaciju, Zaklade u Dalmaciji (1813–1918), Zaklada Bovan III. br. 602 (Premet: Šibenik — Bovanova Zaklada — spomenik na uspomenu zakladnika K, br. 1950/I 1908. год.).

Из даље преписке видимо да је Намесништво одуговлачило око решења тог питања. Тако 18. априла 1909. год. конзисторија на челу са еп. Милашем поново моли Намесништво „...*da izvoli blagohotno riješiti pitanje... za podizanje spomenika... jer je to živa želja sviju onih opštinarara da se uspomeni dobrotvora svog i vidljivim znakom dug oduži. Iz konzistorijske sednice Ep. Milaš*“.⁴⁸

Како би могли подићи споменик, морали су добити одобрење од самог ц. к. Намесништва у Задру, којем упућују молбу 16. марта 1909. год. У тој молби прецизно је наведено да ће натпис на споменику бити написан ћирилицом и то златним словима „*Овдје почива Народни добротвор Јован Бован основатељ Српске Мушке Основне Школе у Шибенику, Родом из Мостара, преминуо 1806.*“⁴⁹

Намесништво је одобрило подизање споменика исте године одлуком од 9. маја бр. 49741/І.

На седници епархијске конзисторије у Задру одлучено је да се од Намесништва тражи додатна помоћ. У молби од 8. децембра 1909. год. Намесништво се обавештава да је Бованов споменик готов, те да се на располагање стави „...*један ц. к. инжењер обавио калаудацију и уједно да се одобри из закладних средстава нејредвидјени појрошак од К. 142.*“⁵⁰

За овај догађај приређен је специјални свечани програм. На саму 104. годишњицу смрти 13. марта 1910. год. извршен је чин преноса Бованових остатака. Шибенски Срби отишли су паробродом за Скрадин, где је у месној цркви служен помен, на којем је певало младо Шибенско певачко друштво „Србадија“. Скрадињани су Бованов пепое понели до лађе која га је даље превезла до Шибеника.⁵¹ У шибенској цркви служен је парастос, затим су Бованови остаци пренесени на општинско гробље. Говоре су на гробу држали најпознатији шибенски Срби тог доба као што су: др Бакотић, др Ковачевић, др Суботић и др. Истог дана увече одржана је свечана седница на којој је Никола Суботић одржао свечани говор, истакавши значај Јована Бована за православље и Српство у Северној Далмацији.⁵²

Сахрањен је на шибенском гробљу код цркве Св. Спаса где му је и супруга сахрањена. На споменику који је тада подигнут стоји кратак натпис: ОВДЈЕ ПОЧИВА НАРОДНИ ДОБРОТВОР ЈОВАН БОВАН ОСНОВАТЕЉ СРПСКЕ МУШКЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ ИЗ МОСТАРА ПРЕМИНУО У СКРАДИНУ.⁵³

Пред Први светски рат стање Бованове закладе је било новчано веома стабилно и износило је:

1. у залошницама аустријског ратног зајма 3.200 кр
2. код поштанске штедионице у Бечу 1.000 к
3. у залошницама предратног аустријског државног дуга 124.100
4. судбени налог на терет неког Бартољација 1.700 кр
= 130.000 круна⁵⁴

⁴⁸ HR-DAZd 90, Vlada/Namjesništvo za Dalmaciju, Zaklade u Dalmaciji (1813–1918), Zaklada Bovan III. br. 602 (Premet: Šibenik — Bovanova Zaklada — spomenik na uspomenu zakladnika K, br. predmeta 1, 602/2, br. 642/1 1909. god.).

⁴⁹ HR-DAZd 90, Vlada/Namjesništvo za Dalmaciju, Zaklade u Dalmaciji (1813–1918), Zaklada Bovan III. br. 602 (Premet: Šibenik — Bovanova Zaklada — spomenik na uspomenu zakladnika K, br. 1, 602/2, 1909. god.).

⁵⁰ HR-DAZd 90, Vlada/Namjesništvo za Dalmaciju, Zaklade u Dalmaciji (1813–1918), Zaklada Bovan 3. br. 602 (Premet: Šibenik — Bovanova Zaklada — spomenik na uspomenu zakladnika K, br. 2102, 1909. god.).

⁵¹ Dubrovnik, Наши дописи, *Из Шибеника*, 1910. год., бр. 17–18.

⁵² Dubrovnik, О Јовану Бовану и његовој школи, 1910. год., бр. 24–25.

⁵³ Душан Кашић, Светли гробови православних Шибенчана, Шибеник, 1975. год., стр. 49.

⁵⁴ Сјеверна Далмација некад и сад, О просветним задужбинама у Далмацији, Београд, 1939. год., стр. 65.

Школски одбор 1912. год. чинили су: Никола Суботић, Никола Јовић, Душан Смољановић и Илија Секулић.⁵⁵

Крајем Првог светског рата заклада Јована Бована постала је жртва поратних финансијских и монетарних пертурбација, тако да је пропаст била неминовна. Све оно што су шибенски Срби захваљујући добротинству знаменитог Бована деценијама радили и развијали пропало је.

И поред свега, школа Јована Бована часно је обавила своју мисију за време Народног препорода у Далмацији. Успела је значајно да допринесе очувању српске народности и православне вере у Шибенику и Северној Далмацији.

Summary: Denominational Serbian school of Jovan Bovan in Sibenik was the very first school in the national language in Dalmatia. It has been opened during the French rule over Dalmatia in the 1807 and worked until 1814 when it was closed due to the collapse of Napoleon. After a long hiatus, it has been opened during the Austrian rule over Dalmatia in the 1858 and worked until the end of the World War I.

The school has worked in terms of the Roman cultural dominance when the national language was in an inferior position. Its work made a significant contribution to the Orthodox religious and national feeling of belonging among the younger generations of the Serbian people, not only in Sibenik, but in the whole North Dalmatia.

Furthermore, „Jovan Bovanov” school was attended by many famous Dalmatian Serbs like Sima Matavulj, Nikodim Milas, etc.

⁵⁵ Školski Vjesnik, list prosvjetnih i naučnih radnika Dalmacije, „Iz prošlosti muške zakladne škole Bovanove“, 1960, br. 5, str. 10.